

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Strategies for the development of professional liability insurance for certified accountants in Iran

A. Goli, A. Khozain*, M. Ashrafi, A. Naderian

Department of Accounting, Islamic Azad University, Aliabad Katoul Branch, Golestan, Iran

ARTICLE INFO

Article History

Received: 30 September 2018

Revised: 01 November 2018

Accepted: 28 September 2019

Keywords

Auditors' Professional Liability Insurance; Delphi Technique; SWOT Matrix; AHP; Dematel Technique; ANP.

ABSTRACT

Objective: One of the indicators of development in countries is the progress of their accounting and financial supervision. On the other hand, investors or creditors may suffer losses due to auditors' negligence, and the professional liability insurance of official accountants can be an effective solution in compensating these victims; But this type of insurance has not been developed in Iran and insurance companies have not accepted the risks related to it. Therefore, the professional liability insurance of certified accountants has an undeniable importance in the development of insurance, which is discussed in this research.

Methodology: For this purpose, research questionnaires were provided to the community of certified accountants and senior insurance experts (N = 30) and for data analysis, Delphi method, SWOT matrix, Analytical Hierarchy Process (AHP), Dimtel method were used. And Analytical Network Process (ANP) was used.

Findings: The results of Delphi method and SWOT matrix showed that the development of this insurance in Iran has six strengths, six weaknesses, six opportunities and seven challenges. The results of the AHP process showed that among the strengths, the transfer of risks of accounting and auditing professionals; Among the weaknesses, the incompleteness and vagueness of the current rules and regulations of the professional responsibility of certified accountants; Among the opportunities, society's need for new types of insurance in the future; And among the challenges, the low insurance culture in Iran is the first priority.

Conclusion: Finally, the ranking results of the development strategies of auditors' professional liability insurance with the ANP process showed that the invasion strategy (development of auditors' professional liability insurance according to the future needs of society) is the best strategy.

*Corresponding Author:

Email: khozain@yahoo.com

DOI: 10.22056/ijir.2019.03.06

راهبردهایی برای توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران

علی گلی، علی خوزین*، مجید اشرفی، آرش نادریان

گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علی آباد کتول، گلستان، ایران

چکیده:

هدف: یکی از شاخص‌های توسعه در کشورها، میزان پیشرفت حسابداری و نظارت مالی آن‌هاست. از طرف دیگر، سرمایه‌گذاران یا اعتباردهندگان ممکن است به علت قصور حسابرسان متحمل زیان شوند و بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی می‌تواند راهکاری مؤثر در جبران خسارت این زیان‌دیدگان باشد؛ ولی این نوع بیمه در ایران توسعه نیافته است و شرکت‌های بیمه از پذیرش ریسک‌های مربوط به آن استقبال نکرده‌اند. لذا بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی اهمیت انکارناپذیری در توسعه بیمه دارد که در این پژوهش به این امر مهم پرداخته شده است.

روش‌شناسی: برای این منظور، پرسشنامه‌های تحقیق در اختیار جامعه حسابداران رسمی و کارشناسان ارشد بیمه ($N=30$) قرار گرفت و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش دلفی، ماتریس SWOT، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، روش دیمتل و فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج روش دلفی و ماتریس SWOT نشان داد که توسعه این بیمه در ایران شش نقطه‌قوت، شش نقطه‌ضعف، شش فرصت و هفت چالش به همراه دارد. نتایج فرایند AHP نشان داد که در میان نقاط قوت، انتقال ریسک‌های فعالان حرفه حسابداری و حسابرسی؛ در میان نقاط ضعف، ناقص و مبهم بودن قوانین و مقررات کنونی مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی؛ در میان فرصت‌ها، نیاز جامعه به انواع بیمه‌های جدید در آینده؛ و در میان چالش‌ها، فرهنگ پایین بیمه‌ای در ایران در اولویت اول قرار دارند.

نتیجه‌گیری: در نهایت، نتایج رتبه‌بندی استراتژی‌های توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان با فرایند ANP نشان داد که استراتژی تهاجم (توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان با توجه به نیازهای آتی جامعه) بهترین استراتژی است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۰۸ مهر ۱۳۹۷

تاریخ داوری: ۱۰ آبان ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش: ۰۶ مهر ۱۳۹۸

کلمات کلیدی

بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی

روش دلفی

ماتریس SWOT

فرایند AHP

روش دیمتل

فرایند ANP

*نویسنده مسئول:

ایمیل: khozain@yahoo.com

DOI: 10.22056/ijir.2019.03.06

آمار تأیید می‌کند که در طول دو دهه اخیر، مسئله شکایت علیه حساب‌برسان به یکی از اساسی‌ترین مشکلات حساب‌برسان تبدیل شده است. برای مثال، در سال ۱۹۸۳، شش مؤسسه بزرگ حساب‌برسی در آمریکا با سه شکایت روبه‌رو بوده‌اند، اما شکایت علیه همین مؤسسات، در سال ۱۹۹۳ به ۲۱۰ مورد رسیده است. این شش مؤسسه گزارش کرده‌اند که مبالغی که آن‌ها بابت خسارت، کاهش شکایت‌های احتمالی و حفظ اعتبار خود پرداخت کرده‌اند، از ۲/۶٪ کل درآمد در سال ۱۹۸۳، به ۱۲٪ در سال ۱۹۹۳، افزایش یافته است. هرچند در ایران، به صورت رسمی شکایتی وجود ندارد، شواهد نقلی نشان می‌دهد در سال‌های اخیر میزان شکایت علیه حساب‌برسان افزایش یافته است. این شکایت‌ها، علاوه بر تحمیل خسارت‌های هنگفت، هزینه‌های غیرمستقیمی را نیز بر حرفه حساب‌برسان و شهرت و اعتبار آنان تحمیل می‌کند و باعث می‌شود حساب‌برسان شبهه‌درآمدهای هنگفتی را از دست بدهند (قدیم‌پور و دستگیر، ۱۳۹۵: ۴۰). این مسئله ضرورت توسعه بیمه حسابداران و حساب‌برسان را مطرح می‌سازد. به این علت که بیمه توانسته است به عنوان یکی از ابزارهای لازم در توسعه مطرح باشد، این توانایی ویژه و منحصر به فرد را خواهد داشت که برای اساسی‌ترین منبع توسعه، یعنی افراد جامعه، پوشش‌های مناسبی فراهم کند. از طرف دیگر، هزاران سرمایه‌گذار یا اعتباردهنده ممکن است از قصور حساب‌برسان در ایفای وظایفشان متحمل زیان شوند. همچنین این قصور ممکن است حسن شهرت آن‌ها و جامعه حرفه‌ای‌شان را به شدت به خطر اندازد (خانی، ۱۳۸۲: ۳۸). بیمه از جمله بهترین ابزارها در برخورد با این خطر است، بنابراین بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی می‌تواند به امر مدیریت ریسک حرفه‌ای افراد، از جمله حساب‌برسان، کمک شایانی کند. بیمه‌های مسئولیت در آغاز برای جبران خسارت‌های سنگین ناشی از پیشرفت صنایع و گستردگی حرفه‌وفن به وجود آمدند، لذا این نوع بیمه‌ها بیش از هر چیز با نظریه خطر مرتبط‌اند. در آغاز، از بیمه‌های مسئولیت انتقاد می‌شد و اعتقاد بر این بود که این بیمه‌ها هدف اساسی مسئولیت مدنی را که پیشگیری از خسارت است از بین می‌برند و اشخاص در روابط اجتماعی خود، رعایت احتیاط را نخواهند کرد. منتقدان این نوع بیمه را مخالف با نظم عمومی و اخلاق حسنه، و مشوق افراد به سهل‌انگاری و بی‌مبالاتی می‌دانستند. قرارداد بیمه مسئولیت، سرانجام به موجب رأی صادره در اول ژانویه ۱۸۴۵ محکمه استیناف پاریس، رسماً معتبر شناخته شد، مشروط بر اینکه خسارات عمدی را تحت پوشش قرار ندهد (جورداین،^۱ ۱۹۹۴: ۱۴۲). با پیشرفت جوامع و ایجاد حرفه‌های مرتبط با صنایع نوین و نیز توجه فراوان به اصل جبران خسارت، امروزه محدوده بیمه‌های مسئولیت گسترش بسیاری یافته است و این بیمه‌ها تمامی خطرهایی را که بیمه‌گذار به سبب مسئولیتش متحمل می‌شود بیمه می‌کنند؛ فرقی ندارد که مسئولیت بیمه‌گذار به علت تخلف از مفاد یک قرارداد باشد یا ناشی از الزامات خارج از قرارداد (لمبرت،^۲ ۱۹۹۵: ۴۷). با عنایت به این موضوع که قانون‌مداری و مسئولیت‌پذیری محور جامعه مدنی است، مسئولیت قانونی حساب‌برسان، به ویژه مسئولیت رفتار حرفه‌ای آن‌ها، به این علت که بیمه مسئولیت یکی از ارکان اساسی این تحول ژرف و گسترده و ضامن مالی تعهدات جامعه است، بسیار اهمیت دارد (امیرخسرو، ۱۳۸۴: ۱۶۰). مسئولیت حساب‌برسان به دودسته تقسیم می‌شود:

الف) مسئولیت قراردادی: مسئولیتی است که حساب‌برس برای آن استخدام شده است و برخی از مصادیق قصور و سهل‌انگاری آن عبارت‌اند از:

۱. رعایت نکردن مفاد قرارداد و ارائه‌ندادن گزارش در موعد مقرر؛ ۲. قطع رابطه در زمان نامناسب؛ ۳. نقض مقررات مربوط به محرمانه‌بودن اطلاعات از سوی حساب‌برس؛ ۴. ناتوانی حساب‌برس در کشف اختلاس و سرقت عمده؛ ۵. به کارگیری کارکنان غیرمتخصص و تازه‌کار.
- ب) مسئولیت غیرقراردادی: ارائه خدمات متناسب با استاندارد رفتاری مناسب، شامل: ۱- خطای عمومی (نقض قوانینی که بر روابط افراد و بقیه جامعه حاکم است). این گونه خطا را جرم می‌نامند و مشمول بیمه مسئولیت حرفه‌ای نمی‌شود؛ ۲- خطای خصوصی (تجاوز به حقوق دیگران). که مسئولیت حاصله را مسئولیت مدنی می‌نامند و این گونه خطا را شبه‌جرم می‌نامند. چنانچه این شبه‌جرم عمدی باشد مشمول بیمه نمی‌گردد ولی چنانچه غیرعمدی باشد مشمول بیمه می‌شود، خطاهای غیرعمدی از قبیل سهل‌انگاری، تقصیر و بی‌توجهی‌هایی مانند رعایت نکردن استانداردهای حسابداری و حرفه‌ای و خطاهای نوع اول و دوم که، به علت تأثیر در نوع و نتیجه گزارش، بر سرمایه‌گذاران تأثیر می‌گذارد (خانی، ۱۳۸۲: ۴۷).

به بیان دیگر، می‌توان این‌طور گفت که نقض و اشتباهات حساب‌برسی در دو حالت اتفاق می‌افتد: الف) زمانی که اصول موردپذیرش حسابداری از سوی حساب‌برسان رعایت نشود؛ ب) هنگامی که حساب‌برس قادر به ارائه گزارش باکیفیت در شرایط و موقعیت خاص نباشد (فرانسیس، ۲۰۰۴: ۳۴۶). لیکن بیمه مسئولیت مدنی حرفه‌ای حسابداران و حساب‌برسان، که می‌تواند نقش بسزایی در جبران خسارت زیان‌دیدگان ناشی از قصور و

¹. Jourdain

². Lambert

اشتباه حسابرسان داشته باشد، رشد چندانی در کشور نداشته است. همچنین گفتنی است که بیمه‌های مسئولیت بر دودسته‌اند: دسته‌ای موضوع معینی دارند که تحت پوشش بیمه‌ای قرار می‌گیرند؛ اما دسته دیگر، مانند بیمه صاحبان حرف یا بیمه‌های مسئولیت حرفه‌ای، از پیش قابل تعیین نیستند. فایده این دسته‌بندی در تعیین مبلغ بیمه‌ای که بیمه‌گر به‌هنگام روی‌دادن خطر و به‌بارآمدن خسارت باید بپردازد، روشن می‌گردد (امیرخسرو، ۱۳۸۴: ۱۶۲). با توجه به گسترش‌نیافتن این بیمه‌نامه در سطح جامعه حسابداران و همچنین استقبال نکردن شرکت‌های بیمه، ضرورت تحقیق در شناسایی و مدل‌سازی توسعه استراتژی‌ها، نقاط ضعف، قوت‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران در ایران مشخص می‌شود که در این مطالعه به این امر مهم پرداخته می‌شود. ساختار مقاله بدین شرح است: ابتدا موضوع پژوهش تشریح می‌گردد. سپس نگاهی اجمالی به مبانی نظری و پشتوانه و اهمیت موضوع خواهیم انداخت و پس از آن به تشریح تئوریک متغیرهای مورد استفاده و پیشینه در سطح داخلی و خارجی پرداخته خواهد شد. روش‌شناسی پژوهش تبیین خواهد شد و پس از آن، متغیرها، جامعه آماری، روش پردازش داده‌ها، مدل مورد استفاده و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها توضیح داده خواهد شد. یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل، در دو بخش آماره‌های توصیفی و استنباط آماری، ارائه خواهد شد و داده‌های جمع‌آوری‌شده حاصل از پرسشنامه‌ها تحلیل و نتایج پژوهش بیان خواهد گردید. در خاتمه نیز، پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی خواهد آمد.

مبانی نظری پژوهش

نیاز به حسابرسی و ضرورت بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی و حسابرسان

به‌طور کلی، چهار فرضیه عمده برای نیاز به حسابرسی مطرح است:

۱) فرضیه نمایندگی: نقش حسابرس کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی و خطرات زیرپا گذاشتن اصول اخلاقی است. بدون وجود حسابرس، ممکن است صورت‌های مالی جانب‌دارانه و نادرست ارائه شود؛ ۲) فرضیه اعتمادسازی: بر اساس این فرضیه، حسابرس به کاهش تصمیمات نادرست در بازار سرمایه کمک می‌کند و سرمایه‌گذار سعی می‌کند حسابرس معتبری را برگزیند تا به بازار سرمایه نشان دهد که عملیات شرکت شفاف و مناسب است؛ ۳) فرضیه اعتباربخشی: ممکن است حرفه حسابرسی مدعی باشد که در اعتباربخشی به نتایج و صورت‌های مالی هیچ مسئولیتی ندارد، ولی در طرف دیگر، سرمایه‌گذاران معتقدند در صورتی که در نتیجه استفاده از صورت‌های مالی گمراه‌کننده به آن‌ها زیان وارد شود، حسابرسان باید بتوان آن را بپردازند و زیان را جبران کنند؛ بنابراین ممکن است در مواردی که به سرمایه‌گذاران زیان وارد می‌شود، حسابرسان بازخواست شوند؛ ۴) فرضیه بیمه‌ای: بر پایه این فرضیه استدلال می‌شود که تقاضا برای خدمات حسابرسی با میزان دعاوی (ادعاهای) حقوقی، که مدیران را تهدید می‌کند، رابطه‌ای مستقیم دارد. بر اساس قوانین و مقررات حاکم بر بازارهای اوراق بهادار، حسابرس و صاحب‌کار در قبال هرگونه زیان واردشده به اشخاص ثالث به‌علت وجود اطلاعات گمراه‌کننده در صورت‌های مالی، مسئولیت مشترک دارند. این وضعیت سبب می‌شود که توجه به دامنه مسئولیت حسابرس، اهمیت زیادی داشته باشد (لیم،^۱ ۲۰۰۸: ۸۶). به‌طور کلی انواع مسئولیت‌های قانونی عبارت‌اند از: الف) مسئولیت کیفری (زیان عمومی): هرگاه فرد یا افراد با اعمال خود نظم اجتماع را مختل و جامعه را متضرر کنند. ب) مسئولیت مدنی (زیان خصوصی): هرگاه بر اثر رفتار فرد یا افرادی، به فرد یا افراد جامعه خسارتی وارد شود (امیرخسرو، ۱۳۸۴: ۱۶۱). علاوه‌براین، مسئولیت مدنی شامل سه گروه است:

۱. مسئولیت عمومی: هرگاه بر اثر فعالیت روزمره فرد یا افراد به دیگر افراد جامعه زیانی وارد شود، طبق قانون، عامل زیان مسئول است؛
۲. مسئولیت حرفه‌ای: مسئولیت صاحبان حرف به‌موجب قانون در مقابل کسانی که در ارتباط با حرفه آن‌ها دچار خسارت می‌شوند؛
۳. مسئولیت قراردادی: هرگاه یک طرف قرارداد به‌علت تخلف از شرایط مندرج در قرارداد، یعنی انجام‌ندادن تعهدات خود یا انجام ناقص تعهدات، موجب زیان طرف مقابل شود مسئول است (خانی، ۱۳۸۲: ۴۷).

حسابرسان مسئولیت‌های سنگینی دارند که در کشور ما چندان توجهی به ابعاد این مسئولیت‌ها نمی‌شود (قدیم‌پور و دستگیر، ۱۳۹۵: ۳۸). لذا برای کاهش ریسک دعاوی حقوقی علیه حسابرسان، لازم است طبق استانداردهای حسابرسی عمل شود. در این استانداردها مقرر شده است که حسابرسان حسابرسی خود را به‌گونه‌ای طراحی کنند که: الف) از کشف اشتباه‌ها و تخلفات پراهمیت و مؤثر بر صورت‌های مالی اطمینان معقول داشته باشند؛ ب) در برنامه‌ریزی و انجام رسیدگی‌های خود مراقبت و تردیدهای حرفه‌ای را به کار گیرند؛ ج) هرگونه تخلف کشف‌شده و اصلاحات پیشنهادی خود را به کمیته حسابرسی هیئت‌مدیره صاحب‌کار گزارش کنند (ارباب سلیمانی، ۱۳۸۵: ۹۴). حسابرسان در حین

¹. Lim

رسیدگی‌های خود باید به عامل خطر تقلب، که عبارت است از رویداد یا وضعیتی که سه وضعیت مثلث تقلب را دنبال می‌کند، توجه ویژه‌ای داشته باشند (بولو، ۱۳۸۲: ۵؛ صفری و موسوی کاشی، ۱۳۹۷). علاوه‌براین، مسئولیت صاحب‌کار و حسابرس در مقابل تقلب و اشتباه عبارت است از مسئولیت اصلی پیشگیری و کشف تقلب و اشتباه با مدیریت واحد مورد رسیدگی؛ بنابراین مسئولیت پیشگیری از تقلب و اشتباه با حسابرس نیست، اما حسابرسی سالانه عاملی بازدارنده برای وقوع تقلب و اشتباه محسوب می‌شود. اگر حسابرسان رسیدگی خود را طبق استانداردهای حسابرسی انجام داده باشند، نباید حسابرس را مسئول کشف‌نکردن اشتباه‌ها و تخلفات موجود دانست. حسابرسان تنها در صورتی مسئول‌اند که رسیدگی خود را با سهل‌انگاری انجام داده باشند (ارباب سلیمانی، ۱۳۸۵: ۹۶).

با توجه به مطالب فوق، ریسک در حسابرسی و ضرورت بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی بدین‌صورت اثبات‌پذیر است که ریسکی که حسابرسان، چه در مقام حسابرس (مؤسسه حسابرسی) و چه در مقام بازرس قانونی، با آن مواجه‌اند، ناشی از عملکردی است که ممکن است موجب وارد شدن خسارات مالی به استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی شود. درحقیقت، ریشه این ریسک در تعریف حسابرسی در مسئولیتی است که قانون و مقررات برای حسابرسان وضع کرده و بر مبنای آن، حسابرسان مسئول خسارات مالی وارد شده به ذی‌نفعان گزارش حسابرسی هستند (لاندگرن و لیندگرن، ۲۰۱۶: ۳۴). حسابرسان با خرید بیمه مسئولیت یا پوشش ریسک مسئولیت ناشی از اجرای عملیات حسابرسی، خود را در برابر ادعاهای ذی‌نفعان گزارش حسابرسی پوشش می‌دهند. مسئولیت حسابداران رسمی، به‌خصوص مسئولیت رفتار حرفه‌ای آن‌ها، اهمیت بسیار دارد، زیرا اولاً تعداد بالقوهٔ زیان‌دیدگان ناشی از عملکرد نادرست ایشان به‌نسبت سایر حرفه‌ها از جمله پزشکان و وکلا بسیار بیشتر است و هزاران سرمایه‌گذار یا اعتباردهنده می‌توانند در گروه زیان‌دیدگان ناشی از عملکرد حسابداران رسمی در انجام وظایفشان قرار بگیرند. ثانیاً، هزینه یگانه‌موضوع مورد توجه در این زمینه نخواهد بود؛ این کوتاهی می‌تواند حسن شهرت آن‌ها و جامعهٔ حرفه‌ای آن‌ها را، که شرط بقای حرفه است، به شدت به خطر بیندازد (امیرخسرو، ۱۳۸۴: ۱۶۴). لذا، با توجه به موارد فوق و حوزهٔ فعالیت عمومی حسابرسان، به‌ویژه در بازار پول و سرمایه، بیمه مسئولیت مؤسسات حسابرسی باید یکی از الزامات اساسنامه‌ای جامعهٔ حسابداران رسمی قرار گیرد (سویم و همکاران، ۲۰۱۶: ۹۴). نکتهٔ حائز اهمیت دیگر اینکه بیمه‌های مسئولیت سه آسیب، یعنی صدمهٔ جانی، خسارت به اموال و زیان مالی اشخاص ثالث، را پوشش می‌دهد، اما بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی اصولاً فقط پوشش‌دهندهٔ زیان آسیب مالی به صاحب‌کار و سایرین خواهد بود؛ به این علت که: اولاً، آسیب احتمالی وارد شده از سوی خدمات حسابداران رسمی به اشخاص ثالث، عموماً، زیان مالی است. ثانیاً، استثناء کردن صدمهٔ جانی و خسارت به اموال، برای جلوگیری از هم‌پوشانی قراردادهای بیمه با همدیگر، روشی کارا خواهد بود (خانی، ۱۳۸۲: ۴۷). وقتی سرمایه‌گذاران و اشخاص دیگر، در نتیجهٔ فروپاشی غیرمنتظرهٔ یک شرکت، متضرر می‌شوند به این فکر می‌افتند که خسارت وارد شده را به هر شکل ممکن جبران کنند. با انحلال شرکت، هیئت‌مدیره از بین خواهد رفت و شاکیان حسابرسان را مسئول خواهند دانست؛ لذا ممکن است شخص زیان‌دیده علیه حسابرسان طرح دعوی نماید (ارباب سلیمانی، ۱۳۸۵: ۹۲).

بیمه؛ تاریخچه، مبانی و انواع آن، با تأکید بر بیمه‌های مسئولیت

نخستین نوع بیمه که قبل از سدهٔ نوزدهم مورد عمل قرار گرفته، بیمهٔ باربری دریایی است. بقیهٔ رشته‌های بیمه، کم‌وبیش بعد از انقلاب صنعتی و به تدریج از این زمان به بعد، شروع شده است. دومین رشته، بیمهٔ آتش‌سوزی است که بعد از آتش‌سوزی مهیب لندن به فکر اندیشمندان رسید. عموماً پیشرفت فناوری و ورود فراورده‌های صنعتی، با وجود رفاهی که برای بشر به ارمغان می‌آورد، خطرهای بالقوهٔ جانی و مالی نیز در پی دارد (سبزی و مختاری، ۱۳۹۰: ۳۸). برخی، دریانوردان فینیکی را مبتکر بیمهٔ دریایی می‌دانند؛ دریانوردان از بازرگانان وام دریافت می‌کردند و هرگاه دریانورد بدهکار با موفقیت سفر خود را به پایان می‌برد، موظف بود که اصل و بهرهٔ وام دریافتی را ظرف مدت معین به بازرگانان طلبکار بپردازد. در طی این مدت، کالای دریانورد درگرو بازرگانان بود و اگر او به‌موقع موفق به پرداخت طلب خود نمی‌شد می‌توانستند کالا را حراج کنند؛ ولی اگر کشتی با حوادث دریایی مواجه می‌شد یا دزدان دریایی حمله‌ور می‌شدند و کالا به غارت می‌رفت، وام‌دهنده حقی در مورد اصل و بهرهٔ وام پرداختی نداشت. این نوع وام‌ها را در تاریخ و پیدایش بیمه، بیمهٔ وام‌های دریایی نامیده‌اند. از سدهٔ پانزدهم، شماری از بازرگانان فعالیت خود را به صدور بیمه‌نامه منحصر کردند و حرفهٔ بیمه‌گری اهمیتی خاص یافت (آستین و جلالی لواسانی، ۱۳۸۹: ۲۶). در سال ۱۳۱۰ خورشیدی، فعالیت جدی ایران در زمینهٔ بیمه آغاز شد. در این سال بود که قانون و نظام‌نامهٔ ثبت شرکت‌ها در ایران به تصویب رسید و متعاقب آن بسیاری از شرکت‌های بیمهٔ خارجی، از جمله اینگستراخ، آلیانس، ایگل‌استار، یورکشایر، رویال، ویکتوریا،

1. Lundgren & Lindgren

2. Sevim et al.

ناسیونال سوئیس، فنیکس، اتحادالوطنی در ایران، شعبه یا نمایندگی تأسیس کردند. با گسترش فعالیت شرکت‌های بیمه خارجی، مسئولان کشور به ضرورت تأسیس یک شرکت بیمه ایرانی پی بردند و دولت، در شانزدهم شهریور ۱۳۱۴، شرکت سهامی بیمه ایران را با سرمایه ۲۰ میلیون ریال تأسیس کرد. فعالیت رسمی شرکت بیمه ایران، نقطه عطفی در تاریخ فعالیت بیمه‌ای کشور به شمار می‌رود، زیرا از آن پس دولت با دراختیارداشتن تشکیلات اجرایی مناسب، توانست کنترل بازار و نظارت بر فعالیت مؤسسات بیمه خارجی را به دست آورد. دو سال پس از تأسیس شرکت سهامی بیمه ایران، یعنی در سال ۱۳۱۶، «قانون بیمه» در ۳۶ ماده تدوین شد و به تصویب مجلس رسید. شرکت سهامی بیمه ایران، با حمایت دولت، به فعالیت خود ادامه داد و این حمایت منجر به تقویت نقش این شرکت در بازار بیمه کشور و توقف تدریجی فعالیت شعب و نمایندگی‌های شرکت‌های بیمه خارجی شد (تاجدار، ۱۳۷۵: ۱۸). اما بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی پس از تشکیل جامعه حسابداران رسمی، در ۲۸ شهریور ۱۳۷۸ و به موجب ماده ۲۹ فصل چهارم ایجاد شد. مطابق این ماده، نظارت بر طبق کارگروه‌های تخصصی حسابداری و تعیین مجازات‌هایی برای حسابداران خاطی، ضروری دانسته شد و چگونگی اعمال قانون در تخلفات مطرح شد. همچنین مطرح شد که حسابرسان بایستی پاسخگوی رفتار حرفه‌ای خود باشند (امانی و دوانی، ۱۳۹۰: ۷۹). ریسک دعاوی حقوقی، به علت سهل‌انگاری، قصور یا تقلب حسابرسان، احتمالاً منجر به صدور احکامی علیه حسابرس یا مؤسسات حسابرسی توسط دادگاه‌ها خواهد شد. حسابرس، با ارتقای سطح آگاهی خود از مراقبت‌های حرفه‌ای و رعایت آن‌ها، می‌تواند برای کاهش این خطر تلاش کند. موضوع ریسک اقامه دعاوی حقوقی در ایران بسیار کم‌رنگ‌تر از ایالات متحده آمریکا است (رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴). بحث درباره مسئولیت حسابرسان، به علت سهل‌انگاری، قصور و تقلب، ممکن است این تصور را به وجود آورد که حسابرسان کار خود را با بی‌دقتی انجام می‌دهند. اما واقعیت چیز دیگری است؛ اکثر کارهای حسابرسی با موفقیت و بدون هیچ‌گونه شکایتی نسبت به عملکرد حسابرسان تکمیل می‌شود، ولی در هر کاری، با توجه به پیچیدگی کار حسابرسی، رخ دادن پاره‌ای اشتباه‌ها نیز اجتناب‌ناپذیر است. اگر سرمایه‌گذاران زیان دیده، که استفاده‌کننده اطلاعات مالی تأییدشده به دست موسسه حسابرسی یا حسابرسان‌اند، کمترین احتمالی برای بازیافت زیان‌های واردشده بدهند، حتماً مبادرت به شکایت خواهند نمود (محمودی، ۱۳۸۹: ۸۳). در سال‌های اخیر در ایران، با ورشکستگی برخی از مؤسسات مالی و شرکت‌های سهامی، شکایت‌هایی علیه مؤسسات حسابرسی صورت گرفته، اما شواهد آماری آن به سبب محدودیت‌هایی، از جمله محرمانه‌بودن یا نتیجه غیرقطعی رأی دادگاه‌ها در دسترس نیست، اگرچه شواهد نقلی نشان می‌دهد شکایت علیه حسابرسان روزبه‌روز در حال افزایش است (قدیم‌پور و دستگیر، ۱۳۹۵: ۳۸). در آمریکا، انگلستان و کانادا، برای تشکیل موسسه حسابرسی و ارائه خدمات گزارشگری به شرکت‌ها، به منظور جلوگیری از تضییع حقوق سهام‌داران، بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران برای مؤسسات و افراد حسابرس، از دیرباز، اجباری بوده است. ورشکستگی شرکت‌های بزرگ، از جمله آرتور اندرسن، ورلدکام، انرون، که پیامدهای منفی بسیاری برای این حرفه به بار آورده بود، بیش از هر چیز نیاز به بیمه مسئولیت حرفه‌ای را اجتناب‌ناپذیر کرده بود (تودلو و ون استرایلن،^۱ ۲۰۰۸: ۴۴۲). در ایران، اولین بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی، در نیمه دوم سال ۱۳۸۶ شمسی، به دست جامعه حسابداران رسمی طراحی شد ولی بعدها استقبال چندانی از آن به عمل نیامد. امروزه، توسعه بازارهای مالی و نقش پررنگ حسابرسان و شکایت‌های روزافزون علیه آن‌ها باعث شده که نیاز به این بیمه بیش‌ازپیش احساس گردد. در دنیای امروز، در اکثر کشورهای دنیا، اعم از آمریکا، اتحادیه اروپا و بسیاری از کشورهای آسیایی از جمله ایران، از سیستم نظارت مالی مبتنی بر ریسک استفاده می‌شود (اسدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۴). لذا، با توجه به مطالب فوق، این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال کلیدی است: با توجه به ضرورت پوشش ریسک فعالیت حسابرسان و توسعه‌نیافتگی بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان در ایران، بهترین راهبرد برای توسعه این نوع بیمه‌نامه در کشور چیست؟

مروری بر پیشینه پژوهش

تاکنون مطالعات محدودی درباره بیمه مسئولیت حرفه‌ای، به ویژه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی، صورت پذیرفته است. از این رو، در این بخش به بررسی مطالعات خارجی و داخلی صورت‌پذیرفته درباره عوامل مؤثر در توسعه بیمه‌های مسئولیت حرفه‌ای و عوامل مؤثر در حق الزحمه حسابرسان، ریسک فعالیت حسابرسان، ریسک دادخواهی حسابرسان و موضوع توسعه بیمه‌های مسئولیت حرفه‌ای پرداخته می‌شود.

¹. Tevdello & Vanstralen

اشمیت^۱ (۲۰۱۹)، برای اولین بار، میزان پذیرش یک محصول بیمه اسلامی در یک کشور با اکثریت غیرمسلمان (ایالات متحده) و تأثیرات منشأ مذهبی یک محصول در قصد خرید مصرف کنندگان آمریکایی را بررسی کرد. یافته‌ها نشان داد در هنگام ارائه محصول، به‌عنوان یک محصول اسلامی، قصد خرید برای خرید تکافل (نوعی بیمه اسلامی) کمتر است. علاوه بر این، مشخص شد که سبک شناختی مصرف کننده، جهت‌گیری سیاسی، هزینه سالانه بیمه و دیدگاه‌های اسلام در قصد خرید تکافل تأثیر می‌گذارد.

داش و همکاران^۲ (۲۰۱۸)، رابطه بین نفوذ بازار بیمه و رشد سرانه اقتصادی در ۱۹ کشور منطقه یورو در دوره ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۴ را بررسی کردند. آن‌ها از سه شاخص مختلف نفوذ بازار بیمه^۳، یعنی نفوذ بیمه عمر، نفوذ بیمه غیرعمر و کل نفوذ بیمه عمر و غیرعمر، استفاده کردند و این سؤال را مطرح کردند که آیا رابطه بین این متغیرها در آزمون علیت گاردنر دورا، یک راهه وجود دارد؟ نتایج تجربی نشان داد در هر دو حالت علیت دوطرفه و یک‌طرفه بین نفوذ بازار بیمه و رشد سرانه اقتصادی رابطه وجود دارد. باین‌حال، در طول این دوره، نتایج در بیشتر کشورهای منطقه یورو یکسان نیست.

یان نی و همکاران^۴ (۲۰۱۷)، با استفاده از یک تحلیل خرد، در اقتصاد چین، دو تأثیر متضاد از بیمه عضو مؤثر را ثبت کردند. همچنین، علاوه بر بیان تأثیرات کاهش دهنده ریسک بیمه عضو مؤثر، نشان دادند که بیمه عضو مؤثر، حقوق کارکنان، خروجی و سود موردانتظار شرکت را کاهش می‌دهد. از همه مهم‌تر، نشان دادند که توانایی زیاد فرد کلیدی، کارایی کارمندان را ارتقا می‌دهد. بنابراین، مقاله یان نی و همکاران رفتار خرید شرکت‌ها از بیمه عضو مؤثر را کاملاً ارزیابی کرده و همچنین نظریه بیمه عضو مؤثر را توسعه داده است.

سویم و همکاران^۵ (۲۰۱۶)، عوامل ریسک دعاوی برای بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداری در ترکیه را بررسی و شناسایی کردند و برای این منظور، از مدل شبکه‌های عصبی مصنوعی استفاده کردند. آنان دریافتند که مدل شبکه عصبی مصنوعی طراحی شده با دقت ۹۹ درصد می‌تواند ریسک دعاوی در بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران را پیش‌بینی کند.

لاندرگرن و لیندگرن^۶ (۲۰۱۶)، تأثیر بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان در تعهدات آن‌ها در سوئد را بررسی کردند. برای این منظور، حجم انبوهی از اطلاعات درخصوص زبان‌های ناشی از قصور حسابرسان و جریمه‌هایی که دادگاه برای آن‌ها مشخص کرده است، گردآوری کردند و دریافتند که با توجه به اینکه مسئولیت و تعهدات حسابرسان در سوئد نامحدود است، بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان، برای حرفه حسابرسی در این کشور، اهمیت انکارناپذیری دارد. همچنین دریافتند که اجرای این نوع بیمه، باعث تأثیر مثبت در قضاوت درخصوص دعاوی علیه حسابرسان شده است.

کاستانیرا و همکاران^۷ (۲۰۰۹)، عوامل مرتبط با به‌کارگیری حسابرسی داخلی مبتنی بر ریسک و کشف نقش حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک در کشور پرتغال را بررسی و شناسایی کردند. آنان دریافتند که در برنامه سالانه حسابرسی‌ها، به‌کارگیری رویکرد مبتنی بر ریسک در شرکت‌های بین‌المللی و شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار از لحاظ آماری معنادار است.

ریچی و کوارت^۸ (۲۰۰۷)، نحوه عمل حسابرسان در ارزیابی خطر کنترل و ذاتی را بررسی کردند. نتایج این پژوهش و مقایسه آن با کشورهای نظیر انگلستان و آمریکا آشکار ساخت که عواملی نظیر مذهب، سیاست و فرهنگ با حرفه حسابرسی، در اقتصاد نوظهور لیبی، که نماینده بسیاری از این دست اقتصادها در جهان است، ترکیب شده است و از این‌رو وسیله سنجش مناسبی برای اعتبار و قابلیت اجرای اصول و روش‌های مدیریت حسابرسی به شمار می‌آید.

1. Schmidt

2. Dash et al.

3. Insurance Market Penetration (IMP)

4. Yan Nie et al.

5. Sevim et al.

6. Lundgren et al.

7. Castanheira et al.

8. Ritchie & Khorwatt

چن و همکاران^۱ (۲۰۰۸)، به تعیین عوامل اثرگذار در ارزیابی خطر توسط حسابرسان، شامل خطر حسابرسی، خطر تجاری و خطر شخص حسابرس، در کشور سنگاپور، پرداختند. تحلیل عاملی و رگرسیون لجستیک، به عنوان روش‌هایی جهت تحلیل، به کار گرفته شدند. نتایج نشان داد که محیط کنترلی صاحب‌کار در کمک به ارزیابی خطر توسط حسابرسان بسیار مهم است.

حاجی‌ها (۱۳۸۹)، با ارزیابی ریسک‌های حسابرسی در محیط حسابرسی ایران، به این نتیجه دست یافت که تفاوت معناداری، بین درک حسابرسان ارشد دولتی و خصوصی از عوامل تأثیرگذار در ارزیابی ریسک کنترل و ریسک عدم کشف، وجود دارد. همچنین، بین این دو گروه، تفاوت معناداری از نظر درک عوامل تأثیرگذار در ریسک حسابرسی و ریسک ذاتی وجود ندارد.

باباپور (۱۳۹۱)، امکان‌پذیری برآورد ریسک حسابرسی کامپیوتری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران را بررسی کرد. نتیجه پژوهش نشان داد که بین نوع اظهارنظرهای حسابرسی با ریسک‌های کنترلی مذکور ارتباط وجود دارد؛ اگر گزارش‌ها از مشروط به مقبول سوق پیدا کند، ریسک‌های حسابرسی کامپیوتری مذکور افزایش می‌یابد.

موسوی شیری و همکاران (۱۳۹۲)، نقش حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران را بررسی کردند. نتایج نشان داد که حسابرسان داخلی مشارکت پائینی در مدیریت ریسک بنگاه دارند، اما به فعالیت‌هایی می‌پردازند که می‌تواند بی‌طرفی آنان را به مخاطره اندازد.

قدیم‌پور و دستگیر (۱۳۹۵)، با توجه به افزایش تعداد شکایت‌ها علیه حسابرسان و میزان خسارت‌های ناشی از این شکایت‌ها و اهمیت این امر، موضوع شکایت علیه حسابرسان ایرانی را بررسی کردند. در پژوهش آن‌ها، ابتدا با بررسی ادبیات حسابرسی، یازده عامل مؤثر در ریسک دادخواهی حسابرسان شناسایی شد و سپس تأثیر آن‌ها در حق‌الزحمه حسابرسی مستقل برای دوره زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳ بر اساس داده‌های ۱۰۰ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی گردید. نتایج نشان داد که در بازار اوراق بهادار تهران، از بین یازده عامل ذکرشده، فقط سه عامل میزان اثربخشی کنترل داخلی، نسبت استقلال حسابرس و تمرکز مالکیت، در حق‌الزحمه حسابرسی تأثیر معناداری دارند. این نتایج می‌تواند بیانگر این موضوع باشد که در بازار اوراق بهادار تهران، حسابرسان مستقل به مسئله ریسک دادخواهی توجه چندانی نمی‌کنند.

صفری و موسوی کاشی (۱۳۹۷)، رابطه میان اثربخشی فردی حسابرس و خطا در ارزیابی ریسک تقلب را بررسی کردند. نمونه آماری، شامل ۵۱۸ نفر از حسابرسان شاغل در بخش‌های خصوصی و دولتی در سال ۱۳۹۶، به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی بود و فرضیه‌های تحقیق بر اساس روش همبستگی و از طریق آزمون رگرسیون چندمتغیره بررسی شد. یافته‌ها نشان داد که اثربخشی فردی حسابرس با خطا در ارزیابی ریسک تقلب، در هر دو بخش دولتی و خصوصی، رابطه‌ای معنی‌دار و مثبت دارد.

با توجه به پیشینه، می‌توان گفت پژوهشی جامع در مورد تدوین راهبردها و توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی انجام نشده است. برخی از حسابرسان وجود این نوع بیمه‌ها را ضروری نمی‌دانند ولی برخی دیگر آن را بسیار ضروری می‌شمرند. به نظر می‌رسد در این پژوهش، برای نخستین بار در کشور، استراتژی‌های بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران از طریق شناسایی و اولویت‌بندی استراتژی‌ها، نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و چالش‌های این نوع بیمه طراحی، تدوین و مدل‌سازی می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق، به‌لحاظ استنتاج، استقرایی است و از آنجاکه نتایج آن می‌تواند مورد استفاده کلیه مسئولان، برنامه‌ریزان، تصمیم‌گیران، سیاست‌گذاران، محققان، دانشجویان و علاقه‌مندان به مباحث حوزه حسابداری و بیمه قرار گیرد، از نظر هدف، کاربردی به شمار می‌آید. جامعه آماری موردنظر این پژوهش، اعضای خبره جامعه حسابداران رسمی و مدیران ارشد بیمه‌اند (N=۳۰). پرسشنامه‌های تحقیق میان آنان توزیع شد و در انتخاب خبرگان از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی^۲ استفاده شد. این روش زمانی مناسب است که اعضای یک گروه یا جامعه به راحتی

^۱. Chen et al.

^۲. Snowball Sampling

قابل شناسایی نباشند. در این روش، پژوهشگر ابتدا افرادی را شناسایی می‌کند و پس از دریافت اطلاعات، از آنان می‌خواهد فرد یا افراد دیگری را به وی معرفی کنند (هومن، ۱۳۸۵: ۳۵). در این پژوهش، ملاک انتخاب خبرگان این بود که اولاً از اعضای جامعه حسابداران رسمی و مدیران ارشد بیمه باشند و ثانیاً خوش‌نام و صاحب‌نظر باشند، تألیفات و مقالات پژوهشی داشته باشند و تعدادی نیز از استادان دانشگاه انتخاب شوند. در این مطالعه، به‌قصد شناسایی استراتژی‌ها، نقاط ضعف، قوت‌ها، فرصت‌ها و چالش‌های بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران در ایران، با استفاده از روش دلفی، ابتدا با مرور مطالعات پیشین، کلیه عوامل مؤثر بر توسعه این نوع بیمه فهرست می‌شود، سپس با استفاده از نظر خبرگان، مرتبط‌بودن عوامل فهرست تعیین می‌گردد و پس‌از آن از میان عوامل مرتبط، عوامل مشابه حذف می‌شوند. بعداً آن، میزان اثرگذاری عوامل مرتبط غیرمشابه در قالب طیف لیکرت پنج‌نقطه‌ای مشخص می‌شود. عواملی که به‌لحاظ مرتبط‌بودن با موضوع بیمه مسئولیت در پاسخ‌های خبرگان بیشترین فراوانی را دارند، به‌عنوان عوامل نهایی شناسایی می‌شوند. سپس از طریق ماتریس SWOT^۱، نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و چالش‌ها شناسایی و درنهایت، راهبردهای تعیین‌شده با استفاده از روش دیمتل (DEMATEL)^۲ و فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP)^۳ رتبه‌بندی می‌شوند.

روش دلفی

روش دلفی، از روش‌های ذهنی-شهودی حوزه آینده‌نگاری به شمار می‌آید. هدف این روش، دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی خبرگان در مورد موضوعی خاص است. این روش بررسی کاملی است بر عقاید خبرگان، با سه ویژگی اصلی: (۱) پاسخ بی‌طرفانه به سؤالات؛ (۲) تکرار دفعات ارسال سؤالات؛ (۳) دریافت بازخورد از آن‌ها و تجزیه و تحلیل آماری از پاسخ‌ها (لو، ۲۰۰۲: ۲۰).

مدل SWOT

تحلیل SWOT، تحلیلی است منظم برای شناسایی عوامل و زیرعوامل و تدوین استراتژی در راستای تطابق مناسب میان آن‌ها. از دیدگاه این مدل، راهبرد مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل می‌رساند (دایسون، ۲۰۰۴: ۶۳۱). جدول ۱ ماتریس SWOT و نحوه تعیین استراتژی‌ها را نشان می‌دهد:

جدول ۱: ماتریس SWOT و نحوه تعیین استراتژی‌ها

SWOT	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
فرصت‌ها (O)	استراتژی SO	استراتژی WO
تهدیدها (T)	استراتژی ST	استراتژی WT

منبع: (دایسون، ۲۰۰۴: ۶۳۱)

^۱ Strength Weakness Opportunity Threat (SWOT)

^۲ Decision Making Trial And Evaluation Laboratory (DEMATEL)

^۳ Analytic Network Process (ANP)

^۴ Loo

^۵ Dayson

روش DEMATEL

این روش برای شناسایی و بررسی رابطه متقابل بین معیارها و ساختن نگاشت روابط شبکه به کار گرفته می‌شود. دیمتل مبتنی بر نمودارهایی است که می‌تواند عوامل درگیر را به دو گروه علت و معلول تقسیم کند و رابطه میان آن‌ها را به صورت یک مدل ساختاری قابل درک درآورد. گام‌های این روش عبارت‌اند از:

(۱) ساختن ماتریس رابطه مستقیم؛

(۲) نرمال کردن ماتریس رابطه مستقیم؛

(۳) به دست آوردن ماتریس روابط کلی و تشکیل نگاشت روابط شبکه بر مبنای دو بردار r و d .

نتایج می‌بایست درجه ارتباط مستقیم بین معیارها را مشخص کند. ارقام ۰، ۱، ۲، ۳ و ۴، به ترتیب، نمایانگر درجه بدون تأثیر تا تأثیر بسیار زیادند. درایه‌های ماتریس زیر، که ماتریس رابطه مستقیم نیز نامیده می‌شود، بر مبنای تأثیر معیار i در j شکل خواهد گرفت:

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1j} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & & \vdots & & \vdots \\ a_{i1} & \cdots & a_{ij} & \cdots & a_{in} \\ \vdots & & \vdots & & \vdots \\ a_{n1} & \cdots & a_{nj} & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix}$$

به منظور نرمال کردن ماتریس رابطه مستقیم از روابط زیر استفاده می‌شود:

$$S = m * A$$

$$m = \min \left[\frac{1}{\sum_{i=1}^n |a_{ij}|}, \frac{1}{\sum_{j=1}^n |a_{ij}|} \right]$$

ماتریس روابط کلی T به کمک ماتریس S از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود که در آن A ماتریس واحد است. به منظور تعیین نگاشت روابط شبکه، از دو بردار r و d استفاده می‌شود که، به ترتیب، مجموع ردیف‌ها و ستون‌های ماتریس T ‌اند؛ که در روابط زیر نحوه محاسبه آن‌ها آورده شده است:

$$d = [d_j]_{n \times 1} = \left[\sum_{i=1}^n t_{ij} \right]_{1 \times n}$$

$$r = [r_i]_{n \times 1} = \left[\sum_{j=1}^n t_{ij} \right]_{n \times 1}$$

ri به معنی مجموع اُمین ردیف ماتریس T و نشانگر مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم معیار i در دیگر معیارهاست. همچنین d_j به معنی مجموع اُمین ستون ماتریس T و نشان دهنده مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم است که دیگر معیارها بر معیار j می‌گذارند. رابطه $i=j(r_i+d_j)$ نشانگر درجه تأثیر است (ون رونگ و همکاران^۱، ۲۰۱۱).

¹. Wen-Rong et al.

فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP)

یک مدل پیشرفته برای ساخت و تحلیل تصمیم‌گیری است، این مدل در واقع مدل تعمیم‌یافته روش برنامه‌ریزی سلسله‌مراتبی (AHP)^۱ است که فرض موجود در روش برنامه‌ریزی سلسله‌مراتبی مبنی بر عدم وجود رابطه بین سطوح مختلف تصمیم‌گیری را ندارد (ساعتی، ۲۰۰۵: ۳۴۵). مزیت اصلی این مدل این است که سنجش سنج‌های مختلف بر اساس روابط آن‌ها و نه سلسله‌مراتب انجام می‌شود و با توجه به پیچیدگی مسائل مختلف، می‌تواند نتایج بهتری را به دنبال داشته باشد (زبردست، ۱۳۸۹: ۸۷). این مدل در چهار گام به شرح زیر انجام می‌پذیرد:

- (۱) در گام نخست، موضوع مورد نظر و معیارهای تأثیرگذار در آن، کاملاً و دقیقاً، مشخص می‌شوند.
- (۲) در گام دوم، همانند مدل AHP ماتریس مقایسات زوجی (گروه، معیار و گزینه‌ها) ایجاد و حل می‌شود.
- (۳) در گام سوم، فوق ماتریس طراحی و حل می‌شود.
- (۴) در گام چهارم، رتبه‌بندی گزینه‌ها انجام می‌گیرد.

وزن‌های به دست آمده در فوق ماتریس محدود شده، وزن گزینه‌ها و معیارهای مدل را نشان می‌دهند (ساعتی، ۲۰۰۹: ۲۹).

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی خبرگان

جدول ۲ آمار توصیفی خبرگان حسابداران رسمی و کارشناسان ارشد بیمه را نشان می‌دهد.

جدول ۲: آمار توصیفی خبرگان

متغیر	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی
سن	کمتر از ۵۰ سال	۱۸	۶۰
	بالاتر از ۵۱ سال	۱۲	۴۰
جنسیت	مرد	۲۱	۷۰
	زن	۹	۳۰
سطح تحصیلات	کارشناسی ارشد	۱۸	۶۰
	دانشجوی دکتری و دکتری	۱۲	۴۰
	حسابدار رسمی	۱۳	۴۳/۳
شغل	کارشناس ارشد بیمه	۷	۲۳/۳
	استاد دانشگاه و حسابدار رسمی	۱۰	۳۳/۳

منبع: یافته‌های تحقیق

مرحله آغازین روش دلفی و تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)

با استفاده از نظر خبرگان و به کارگیری روش دلفی در ماتریس SWOT با مرور مطالعات داخلی و خارجی کلیه معیارها و زیرمعیارها فهرست و از خبرگان خواسته شد نظر خود را درباره هر کدام از معیارها و زیرمعیارها مشخص نمایند. سپس مرتبط بودن عوامل تعیین شد و از میان عوامل مرتبط، عوامل مشابه حذف و میزان اثرگذاری عوامل مرتبط غیرمشابه، که تأثیرگذاری بیشتر از متوسط (بیشتر از ۲/۵) بر استراتژی‌های بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران داشتند، به عنوان عوامل نهایی شناسایی و سپس با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) به شرح زیر رتبه‌بندی شدند.

^۱. Analytical Hierarchy Process (AHP)

جدول ۳ نتایج شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای توسعه بیمه مسئولیت حسابداران در ایران را طبق روش دلفی نشان می‌دهد:

جدول ۳. ماتریس عوامل داخلی و خارجی استخراج شده از پرسشنامه شماره ۱

ردیف	نقاط قوت (S)	میانگین امتیاز	رتبه
S ₁	انتقال ریسک‌های فعالان حرفه حسابداری و حسابرسی	۴/۰۰	۱
S ₂	جمعیت بالقوه حسابداران و حسابرسان و تشکیلات وابسته	۳/۰۰	۳
S ₃	ارتقای کیفیت سیستم‌های کامپیوتری شرکت‌های بیمه جهت صدور این نوع بیمه‌نامه‌ها	۱/۸۳	۶
S ₄	وجود تخصص بیمه‌های حرفه‌ای در شرکت‌های بیمه کشور	۲/۵۷	۵
S ₅	بهره‌گیری از سازوکار بیمه در جهت مدیریت دعاوی مرتبط با فعالیت‌های حسابداری و حسابرسی	۲/۷۰	۴
S ₆	امکان ارتقای فعالیت‌های حسابرسی در جامعه و کاهش ریسک حسابرسی	۳/۵۳	۲
ردیف	نقاط ضعف (W)	میانگین امتیاز	رتبه
W ₁	ناقص و مبهم بودن قوانین و مقررات کنونی مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی	۳/۷۳	۱
W ₂	اعتماد پایین جامعه، از جمله حسابداران، به پرداخت خسارت بیمه	۲/۷۷	۵
W ₃	تأخیر در پرداخت خسارت	۱/۶۰	۶
W ₄	عدم وجود تبلیغات	۲/۸۳	۴
W ₅	کیفی بودن مبانی تشخیص خسارت بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی	۳/۵۳	۲
W ₆	اجرانشدن کامل استانداردهای حرفه‌ای حسابرسی در ایران	۳/۳۳	۳
ردیف	فرصت‌ها (O)	میانگین امتیاز	رتبه
O ₁	نیاز جامعه به انواع بیمه‌های جدید در آینده	۳/۹۰	۱
O ₂	افزایش آگاهی جامعه از حرفه حسابرسی	۳/۵۷	۴
O ₃	اهمیت یافتن بازار بورس و نیاز سرمایه‌گذاران به گزارش‌های حسابرسان	۳/۷۰	۲
O ₄	کاهش تحریم‌های بین‌المللی	۲/۱۷	۶
O ₅	افزایش تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در کشور	۲/۵۷	۵
O ₆	توسعه بازار بیمه‌ای در ایران	۳/۶۷	۳
ردیف	تهدیدها (T)	میانگین امتیاز	رتبه
T ₁	رکود حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی	۲/۶۰	۷
T ₂	فرهنگ پایین بیمه‌ای در ایران	۳/۹۳	۱
T ₃	اعتقاد به قضا و قدر الهی و فداکاری در بین ایرانیان	۲/۹۷	۶
T ₄	ناآگاهی جامعه و به‌ویژه سرمایه‌گذاران از قوانین مسئولیت حسابرسی	۳/۷۳	۳
T ₅	جدی‌نگرفتن رعایت الزامات حسابرسی توسط حسابرسان	۳/۴۰	۵
T ₆	نامعلوم بودن مفهوم ریسک حسابرسی برای دستگاه قضایی	۳/۸۷	۲
T ₇	فقدان افراد خبره برای بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران	۳/۶۰	۴

منبع: یافته‌های پژوهش

اولویت‌بندی معیارها و زیرمعیارهای توسعه بیمه مسئولیت حسابداران رسمی در ایران

پس از شناسایی نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران، میانگین هندسی پاسخ‌ها و سهم نسبی هر کدام محاسبه شد و با میانگین‌گیری مجدد سطوحی ارجحیت نسبی وزن هر کدام طبق روش AHP مشخص و اولویت‌بندی شد. جدول ۴ نتایج این اولویت‌بندی را با به‌کارگیری فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) نشان می‌دهد:

جدول ۴: سهم هریک از نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای بیمه‌حسابداران رسمی در ایران استخراج‌شده از پرسشنامه شماره ۲

رتبه	وزن	معیارهای اصلی	
۱	۰/۳۸۸	S	۱
۳	۰/۲۱۲	W	۲
۲	۰/۲۷۹	O	۳
۴	۰/۱۲۱	T	۴

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های فوق نشان می‌دهد که به‌منظور توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی، کدام‌یک از نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی‌شده اولویت دارند. لذا بایستی برای توسعه این نوع بیمه‌ها از نقاط قوت و فرصت‌ها به‌قصد کاهش تهدیدها بهره‌گرفت و ضعف‌ها را برطرف کرد. پس از اولویت‌بندی زیرمعیارها، از نرخ ناسازگاری، به‌منظور بررسی قابل‌اعتماد بودن مقایسات زوجی، استفاده شد. مراحل زیر نحوه محاسبه نرخ ناسازگاری را طبق مدل ساعتی (۲۰۰۹) نشان می‌دهد:

(۱) بردارهای $A*W$ و λ_{max} به‌صورت زیر محاسبه شد:

جدول ۵: بردارهای λ_{max} و $A*W$

معیارهای اصلی	۱	۲	۳	۴
	S	W	O	T
بردار $A*W$	۱/۵۵۴	۰/۸۴۹	۱/۱۱۸	۰/۴۸۴
بردار λ_{max}	۴/۰۰۸	۴/۰۰۶	۴/۰۰۵	۴/۰۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش

(۲) سپس با میانگین λ_{max} نرخ ناسازگاری (۱.) به‌صورت زیر محاسبه شد:

$$\text{Average } (\lambda_{max}) = 4/005$$

$$I.I = \frac{\lambda_{max} - n}{n-1} = \frac{4/005 - 4}{4-1} = 0/0018$$

$$I.R = \frac{I.I.}{I.I.R_{4 \times 4}} = \frac{0/0018}{0/9} = 0/002$$

همچنین، شاخص تصادفی از جدول ۶ استخراج می‌شود (مهرگان، ۱۳۸۳: ۱۷۳):

جدول ۶: شاخص تصادفی

N	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
RI	۰	۰	۰/۵۸	۰/۹	۱/۱۲	۱/۲۴	۱/۳۲	۱/۴۱	۱/۴۵	۱/۵۱

منبع: (مهرگان، ۱۳۸۳)

بردار $A*W$ بردار مجموع وزنی است که از میانگین‌گیری از سطرهاى ماتریس ارجحیت نسبی ایجاد شده است. بردار λ_{max} میانگین بردار $A*W$ تقسیم بر وزن بردار ویژه این بردار را ایجاد می‌کند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، نرخ ناسازگاری این ماتریس کمتر از ۰/۱ است؛ بنابراین سازگاری آن مقبول است و پایایی سؤالات مقایسات زوجی تأیید می‌شود (ساعتی، ۲۰۰۹: ۲۰). نرخ ناسازگاری، برای تک‌تک نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و چالش‌ها و همچنین زیرمعیارهای هر کدام از آن‌ها محاسبه شد. با محاسبات انجام‌گرفته همه موارد کمتر از ۰/۱ بود که بدین‌وسیله پایایی سؤالات تأیید می‌شود. از آنجاکه از پرسشنامه استاندارد استفاده شده و به تأیید خبرگان رسیده، روایی پرسشنامه‌ها نیز تأیید می‌گردد.

محاسبه روابط داخلی معیارها و زیرمعیارها با فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP)

پس از محاسبه روابط داخلی بین معیارها و زیر معیارها، با به‌کارگیری فرایند ANP، رتبه‌بندی صورت پذیرفت. برای این منظور، ابتدا فوق ماتریس اولیه، سپس فوق ماتریس نرمال و پس‌از آن فوق ماتریس نهایی محاسبه شد. درنهایت، با توجه به وزن خوشه و فوق ماتریس نهایی، که با به‌توان رساندن تمامی عناصر سوپر ماتریس موزون به دست می‌آید، این عمل آن‌قدر تکرار می‌شود تا تمامی عناصر سوپر ماتریس شبیه هم شوند. در این حالت، تمامی درایه‌های سوپر ماتریس برابر صفر خواهد شد و فقط درایه‌های مربوطه در زیرمعیارها عددی می‌شود که در تمامی سطرهای مربوط به آن درایه تکرار می‌شود. پس از اینکه وزن نهایی خوشه‌ها محاسبه شد، رتبه‌بندی زیرمعیارها با روش ANP به صورت ذیل خلاصه می‌شود:

جدول ۷: وزن نهایی زیرمعیارها

وزن نهایی	وزن خوشه	وزن زیرمعیار	زیرمعیارها
۰/۱۱۹	۰/۳۸۸	۰/۰۴۶	S1
۰/۰۶۴	۰/۳۸۸	۰/۰۲۵	S2
۰/۰۲۶	۰/۳۸۸	۰/۰۱۰	S3
۰/۰۳۹	۰/۳۸۸	۰/۰۱۵	S4
۰/۰۴۹	۰/۳۸۸	۰/۰۱۹	S5
۰/۰۹۰	۰/۳۸۸	۰/۰۳۵	S6
۰/۰۶۶	۰/۲۱۲	۰/۰۱۴	W1
۰/۰۲۱	۰/۲۱۲	۰/۰۰۵	W2
۰/۰۱۴	۰/۲۱۲	۰/۰۰۳	W3
۰/۰۲۸	۰/۲۱۲	۰/۰۰۶	W4
۰/۰۴۹	۰/۲۱۲	۰/۰۱۰	W5
۰/۰۳۴	۰/۲۱۲	۰/۰۰۷	W6
۰/۰۸۶	۰/۲۷۹	۰/۰۲۴	O1
۰/۰۳۸	۰/۲۷۹	۰/۰۱۱	O2
۰/۰۶۶	۰/۲۷۹	۰/۰۱۸	O3
۰/۰۱۸	۰/۲۷۹	۰/۰۰۵	O4
۰/۰۲۷	۰/۲۷۹	۰/۰۰۸	O5
۰/۰۴۳	۰/۲۷۹	۰/۰۱۲	O6
۰/۰۰۴	۰/۱۲۱	۰/۰۰۱	T1
۰/۰۳۵	۰/۱۲۱	۰/۰۰۴	T2
۰/۰۰۸	۰/۱۲۱	۰/۰۰۱	T3
۰/۰۲۰	۰/۱۲۱	۰/۰۰۲	T4
۰/۰۱۲	۰/۱۲۱	۰/۰۰۱	T5
۰/۰۲۷	۰/۱۲۱	۰/۰۰۳	T6
۰/۰۱۵	۰/۱۲۱	۰/۰۰۲	T7

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های فوق نشان می‌دهد که بر اساس نتایج فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP)، زیرمعیارهای S₁ (انتقال ریسک‌های فعالان حرفه حسابداری و حسابرسی)، S₆ (امکان ارتقای فعالیت‌های حسابرسی در جامعه و کاهش ریسک حسابرسی) و O₁ (نیاز جامعه به انواع بیمه‌های جدید در آینده) به ترتیب بالاترین اولویت را در توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران دارند. پس، به منظور انتخاب بهترین استراتژی، پرسشنامه شماره ۳ توسط خبرگان تکمیل شد. با توجه به روش ANP، بهترین استراتژی توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران با توجه به نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای این نوع بیمه مشخص شد. نتایج این میانگین‌گیری در جدول ۸ آمده است.

جدول ۸: بهترین استراتژی توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران

ردیف	استراتژی	وزن
۱	SO تهاجمی (توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی با توجه به نیازهای آتی جامعه)	۰/۲۷۱
۲	ST تنوع (افزایش آگاهی جامعه از مزایای بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی)	۰/۲۶۸
۳	WO رقابتی (افزایش میزان تبلیغات بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی)	۰/۲۲۱
۴	WT تدافعی (جلب اعتماد حسابداران رسمی نسبت به بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی)	۰/۲۴۰

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های فوق، با توجه به نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای این نوع بیمه، نشان می‌دهد که استراتژی SO، استراتژی تهاجمی (توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران با توجه به نیازهای آتی جامعه)، بهترین استراتژی است و پس از آن استراتژی ST، استراتژی تنوع (افزایش آگاهی جامعه از مزایای بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی)، در اولویت دوم است. لذا سازمان با استفاده از نقاط قوت داخلی تلاش می‌کند از فرصت‌های خارجی بهره‌برداری کند و با بهره‌گیری از نقاط قوت، فرصت‌ها را به حداکثر برساند. با توجه به این استراتژی، بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی علاوه بر اینکه ضرورت امروز است، نیاز فردای این حرفه در دنیای پرقاب‌ت امروزی است.

جمع‌بندی و پیشنهادها

سرمایه‌گذاران یا اعتباردهندگان ممکن است از قصور حسابداران در ایفای وظایفشان متحمل زیان شوند؛ بنابراین، بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در جبران خسارت زیان دیدگان سهم بسزایی دارد. لیکن این نوع بیمه در سطح جامعه توسعه نیافته است و شرکت‌های بیمه از پذیرش ریسک‌های مربوط به این نوع بیمه استقبال نکرده‌اند. لذا به منظور حفظ اعتماد جامعه به این حرفه، طراحی و تدوین استراتژی‌های بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران را نمی‌توان نادیده گرفت. در تحقیق حاضر، به این امر مهم پرداخته شد و برای این منظور، پرسشنامه‌های تحقیق در اختیار اعضای خبره جامعه حسابداران رسمی ایران و مدیران ارشد بیمه (N=۳۰) قرار گرفت. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش دلفی، ماتریس SWOT، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، روش دیمتل و فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP)، استفاده شد. نتایج حاصل از به‌کارگیری روش دلفی و ماتریس SWOT نشان داد که توسعه این بیمه در ایران شش نقطه‌قوت، شش نقطه‌ضعف، شش فرصت و هفت چالش دارد. علاوه بر این، نتایج حاصل از به‌کارگیری فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) نشان داد که، در میان معیارهای اصلی، این چهار گزینه به ترتیب: نقاط قوت، فرصت‌ها، نقاط ضعف و چالش‌ها در اولویت‌اند. همچنین در میان نقاط قوت، زیرمعیار انتقال ریسک‌های فعالان حرفه حسابداری؛ در میان نقاط ضعف، زیرمعیار ناقص و مبهم بودن قوانین و مقررات کنونی مسئولیت حرفه‌ای حسابداران؛ در میان فرصت‌ها، زیرمعیار نیاز جامعه به انواع بیمه‌های جدید در آینده و در میان چالش‌ها، زیرمعیار فرهنگ پایین بیمه‌ای در ایران در اولویت اول قرار دارند. از طرف دیگر، نتایج روش دیمتل در خصوص محاسبه روابط داخلی بین زیرمعیارها نشان داد که برای توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران در ایران، زیرمعیار فرهنگ پایین بیمه‌ای بیشترین اهمیت را دارد و پس از آن، زیرمعیارهای فقدان افراد خبره برای بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران و انتقال ریسک‌های فعالان حرفه حسابداری، به ترتیب، در رتبه‌های دوم و سوم اهمیت قرار دارند. در نهایت، نتایج رتبه‌بندی استراتژی‌های توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) نشان داد که از میان استراتژی‌های توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی، استراتژی تهاجمی (توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی با توجه به نیازهای آتی جامعه) بهترین استراتژی است.

با هدف راهبردهایی برای توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در ایران پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- به مسئولان و به‌ویژه سازمان بیمه مرکزی ایران پیشنهاد می‌شود، با توجه به نقاط قوت شناسایی‌شده بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران، زمینه توسعه این نوع بیمه را در کشور فراهم آورند و نقاط ضعف شناسایی‌شده را مرتفع سازند.
- به مسئولان و به‌ویژه سازمان بیمه مرکزی ایران پیشنهاد می‌شود، با توجه به فرصت‌های شناسایی‌شده بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران، زمینه توسعه این نوع بیمه را در کشور فراهم آورند و چالش‌های شناسایی‌شده را مرتفع سازند.
- در نهایت، به مسئولان و به‌ویژه سازمان بیمه مرکزی ایران پیشنهاد می‌شود، در راستای توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی در کشور، استراتژی تهاجمی را سرلوحه کار خود قرار دهند.

■ به محققان پیشنهاد می‌شود، کیفیت خدمات حسابرسی و ارتباط آن با بیمه مسئولیت حرفه‌ای، نقش بهبود قوانین مربوط به حقوق استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی حسابرسی شده در توسعه و کارایی حرفه حسابرسی را موضوع پژوهش خود قرار دهند.

منابع و ماخذ

- آستین، عبدالله و جلالی لواسانی، احسان (۱۳۸۹). ضرورت توجه به بیمه‌های مهندسی و بررسی دلایل عدم توسعه آن در کشور. مجله تازه‌های جهان بیمه، (۲)۱، ۳۳-۳۳.
- اریاب سلیمانی، عباس و نفری، محمود (۱۳۸۵). اصول حسابرسی (جلد اول). تهران: انتشارات سازمان حسابرسی.
- اسدی، سعید، البدوی، امیر و حسین‌زاده کاشان، علی (۱۳۹۶). محاسبه سرمایه الزامی ریسک بازار در مدل توانگری مالی شرکت‌های بیمه. پژوهشنامه بیمه، (۳)۳۲، ۸۳-۱۰۲.
- اسدی فراگوز، سعید، ارشدی، علی و حاجی، غلامعلی (۱۳۹۶). عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر توسعه بیمه عمر مطالعه مقایسه‌ای بین ایران و کشورهای توسعه‌یافته در طول دوره ۱۹۸۵-۲۰۱۴ رویکرد گشتاورهای تعمیم‌یافته. پژوهشنامه بیمه، (۳)۳۲، ۲۱-۴۰.
- امانی، علی و دوانی، غلامحسین (۱۳۸۹). خدمات حسابرسی، حق‌الزحمه حسابرسی و رتبه‌بندی حسابداران. مجله حسابدار، (۸)۳۴، ۳۲-۴۱.
- امیرخسرو، هادی (۱۳۸۴). بررسی ضرورت ایجاد بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران در ایران. پژوهشنامه بیمه، (۲)۲۰، ۱۵۹-۱۷۲.
- باباپور، محمد (۱۳۹۱). بررسی امکان‌پذیری برآورد ریسک حسابرسی در محیط‌های حسابرسی کامپیوتری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی کار، دانشکده حسابداری و مدیریت. بولبول، قاسم (۱۳۸۲). مسئولیت حسابداران برای کشف تقلب. مجله حسابرسی، (۲)۱۲، ۹-۱.
- تاجدار، سید رسول (۱۳۷۵). تخمین تابع تقاضای بیمه عمر در شهر تهران و بررسی علل عدم رشد بیمه عمر در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت. دانشگاه تهران.
- حاجی‌ها، زهره (۱۳۸۹). تفاوت درک حسابداران ارشد در دو بخش دولتی و خصوصی، از ارزیابی ریسک‌های حسابرسی در محیط حسابرسی ایران. پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، (۲)۷، ۱۷۱-۲۰۱.
- خانی، عبدالله (۱۳۸۲). بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابداران رسمی. فصلنامه آسیا، (۲۸)۷، ۳۸-۴۴.
- رحیمیان، نظام‌الدین، تقوی‌فرد، محمدتقی و میرعباسی، سیدجواد (۱۳۹۷). افزایش اهمیت و ریسک دعاوی حقوقی. دانش حسابرسی، (۷۰)۱۸، ۱۸-۷۳.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۹). کاربرد فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، (۴۱)۲، ۷۹-۹۰.
- سبزی، محمود، قاسمی، مسعود، مختاری، معصومه و سبزی، طیبه (۱۳۹۰). بیمه در کشورهای در حال توسعه: بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در بیمه‌های خرد. مجله تازه‌های جهان بیمه، (۱۵۸)۱۴، ۳۷-۴۸.
- صفری، زهرا و موسوی کاشی، زهره (۱۳۹۷). رابطه میان اثربخشی فردی حسابداران و خطا در ارزیابی ریسک تقلب. دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، (۶)۳، ۲۵۵-۲۷۷.
- قدیم‌پور، جواد و دستگیر، محسن (۱۳۹۵). بررسی تأثیر عوامل ریسک دادخواهی حسابداران بر حق‌الزحمه حسابرسی. پژوهش‌های حسابداری مالی، (۸)۴، ۳۷-۵۴.
- محمودی، مجتبی (۱۳۸۹). گزارش حسابرسی تداوم فعالیت و دعاوی حقوقی علیه حسابداران رسمی. فصلنامه حسابدار رسمی، (۱۰)۳، ۷۹-۸۷.
- موسوی شیرینی، محمود، توکل‌نیا، لیلا و شاکری، محمد (۱۳۹۲). بررسی نقش حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک بنگاه. مجله دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، (۷)۲، ۲۹-۴۸.
- مهرگان، محمدرضا (۱۳۸۳). پژوهش عملیاتی پیشرفته. تهران: انتشارات کتاب دانشگاهی.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۵). راهنمای عملی پژوهش کیفی. تهران: سازمان سمت.

Castanheira, N.; Rodrigues, L.L.; Craig, R., (2009). Factors associated with the adoption of risk-based internal auditing. *Managerial Auditing Journal*, 25(1), 79-98.

Chen, X.; Lee, C.W.J.; Li, J., (2008). Government assisted earnings management in China. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27(3), 262-274.

- Dash, S.; Pradhan, R.P.; Maradana, R.P.; Gaurav, K.; Zaki, D.B.; JuJayakumar, M., (2018). Insurance market penetration and economic growth in Eurozone countries: Time series evidence on causality. *Future Business Journal*, 4(1), 50-67. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2314721017301251>.
- Dayson, R., (2004). Strategic development and SWOT analysis at university of workwick. *European journal of operational research*, 152(3), 631-640.
- Francis. J.R., (2004). What do auditors know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36(4), 345-368.
- Frederick, J.; Fisher, J.D., (2014). Technical aspects of professional liability claims, *Professional Liability Insurance*, 1-15.
- Ho, W.R.J.; Tsai, C.L.; Tzeng, G.H.; Fang, S.K., (2011). Combined DEMATEL technique with a novel MCDM model for exploring portfolio selection based on CAPM. *Expert Systems with Applications*, 38(1), 16-25.
- Jourdain, P., (1994). *Les Principes de La responsabilité Civile*. 2e édition. Paris: Dalloz.
- Kathryn, A.B., (2013). Food product liability insurance: Implications for the marketing of specialty crops. *The magazine of food, farm, and resource*, 28(4), 1-5.
- Kim, Y.; Statman, M., (2012). Docorporations invest enough in environmental responsibility? *Journal of business Ethics*, 105(1), 115-129.
- Lambert, Y., (1995). *Droit des assurances*. 9e édition. Paris: Dalloz.
- Lim, C.Y., (2008). Factors influencing household's demand of life insurance, Ln Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Science, at the university of Missouri-Columbia. Retrieved from <http://www.mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/5724> available in 12/5/2012.
- Loo, R., (2002). The Delphi method: A powerful tool for strategically management. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(4), 762.
- Lundgren, C.; Lindgren, L., (2016). *A Study on Auditor Liability – In the Light of the BDO-Case*. Sweden: Jönköping University of Accounting and Public Policy.
- Nie, P.Y.; Wang, C.; Chen, Z.Y.; Chen, Y.H., (2017). A theoretic analysis of key person insurance, *Economic Modelling*, 1-7. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.conmod.2017.12.020>.
- Ritchie, B.; Khorwatt, E., (2007). The attitude of Libyan auditors to inherent control risk assessment, *The British Accounting Review*, 39(1): 39-59.
- Saaty, T.L., (2005). *Theory and Applications of the Analytic Network Process: Decision Making with Benefits, Opportunities, Costs and Risks*. Pittsburgh, Pennsylvania: RWS Publications.
- Saaty, T.L.; Brandy, C., (2009). *The Hierarchon: A Dictionary of Hierarchies*, vol 5: Analytic Hierarchy Process. Pittsburgh, Pennsylvania: RWS Publications.
- Schmidt, A.P., (2019). The impact of cognitive style, consumer demographics and cultural values on the acceptance of Islamic insurance products among American consumers. *International Journal of Bank Marketing*, 37(2), 492-506. Retrived from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJBM-02-2018-0033/full/html>
- Sevim, S.; Yildiz, B.; Dalkilic, N., (2016). Risk assessment for accounting professional liability insurance. *Sosyoekonomi*, 24(29), 93-112.
- Tevdello, R.; Vanstralen, M., (2008). The effect of audit quality on firm governance. *International Journal of Law and Management*, 12(2), 439-452.